

University of Qom
Faculty of Literature and Humanities

From Confrontation to Combination: Analyzing Students' Narratives of In-Person and Virtual Instructions

Nasim Abdolazadeh

Assistant Professor, Department of Educational Administration, Farhangian University, Tehran, Iran. abdolazadeh.nasim@cfu.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received 2024-10-25
Received in revised form
2025-01-10
Accepted 2025-01-10
Published online 2025-01-11

Keywords:
in-person instruction, virtual
instruction, narrative
analysis, Farhangian
University students, social
media.

ABSTRACT

The increasing trend of using the Internet and social media has fundamentally changed education. Controversies about the advantages and disadvantages of using the Internet and social media and their impact on learning have become one of the most important topics in higher education. The present study, by using a definition of face-to-face and virtual instruction and the combination of these two networks - the theory of media convergence and the theory of the actor - has tried to contrast and combine these two types of instructions in the university. Using the method of narrative analysis - the narrative of students as the main beneficiaries and users - on the effectiveness and efficiency of both types of instructions styles at Farhangian University of Sanandaj and with a purposive and criterion-based preferential sampling - 18 people - this issue was analyzed. The results obtained from semi-structured interviews with Brown and Clark's six-step analysis and in the form of main themes - competition over the field of education, dehumanization of instruction, improving educational quality, Corona and the spread of virtual instruction and hybridization of education - showed that the narratives of the interviewees are different and sometimes contradictory, considering their experience of using social media in learning and teaching. They believe that there is a confrontation and competition between the two styles of in-person and virtual instruction in universities and with the spread of Corona, virtual instruction has gained superiority. In this regard, some interviewees stated that the increasing trend of virtual instruction and the use of virtual media have moved towards the dehumanization of education, and this has presented education with challenges. Therefore, most interviewees, emphasizing the combination and use of both educational styles, see the solution to overcome the challenges and problems of both methods in multimedia and hybridization of education.

How To Cite: Abdolazadeh, N. (2025). From confrontation to combination: analyzing students' narratives of in-person and virtual instructions. *Research in Instructional Methods*, 3 (1), 4-23. <https://doi.org/10.22091/jrim.2025.11729.1151>

© The Author(s)
DOI: <https://doi.org/10.22091/jrim.2025.11729.1151>

Publisher: University of Qom

Introduction

In this rapidly evolving digital age, social media use has become an integral part of daily life, including among students, teachers, and parents in educational environments. The impact of this phenomenon is particularly evident in the field of education. Since its inception, the role of social platforms in all types of education has been widely discussed by academics and practitioners. However, controversies have arisen around the use, type, and timing of these media in higher education. Controversies about the “promises and dangers” of social media and their impact on classroom learning have intensified in line with the growth of such media since 2004. So far, empirical evidence on the effectiveness and efficiency of using social media in the classroom has been scarce. The present study evaluates the competition of these two approaches, considering the narrative of students as the main beneficiaries and users of social media, to address the effectiveness and efficiency of both types of teaching styles in universities. Therefore, the fundamental question is: what was their lived narrative in the face of these two methods of instruction and what solutions do they suggest?

Methodology

This research method is qualitative in terms of the objectives and questions. The narrative method or narrative analysis under qualitative methodology was used in this research. In this study, student interviews were used to analyze their opinions about face-to-face and virtual instruction, with an emphasis on social media. Some researchers consider interviews to be the most reliable and best tool for collecting information (Cohen & Manion, 1986). The research strategy was a semi-structured in-depth interview that was conducted in person and by telephone. Sampling was purposive and criterion-based and continued until theoretical saturation of the data. Finally, 18 students from Farhangian University of Sanandaj from different fields of study in the humanities participated in the academic year of 1401-1402. The inclusion criteria were people who had experience in the area of the impact of virtual space networks and used them for education. To achieve transferability, a rich description and development of the study data set were used during the data collection phase. Special procedures for coding and analyzing symbols, signs, and other items were used during the data analysis phase to ensure transferability. The Brown -Clark method was used in the analysis of the obtained data. They used the following steps to conduct the analysis: 1. Familiarization with the interview text 2. Creation of initial codes, 3. Search for themes, 4. Review of themes, 5. Definition and description of each theme (themes) obtained 6. Preparation of the report (Brown & Clark, 2017; 2022).

Results

The results showed that the students' narratives of the two types of teaching styles in the university are different and range from a course of competition and conflict between these two teaching methods to their combination in the learning and teaching process. The interviews showed that in the field of education, there is competition between these two styles of teaching, and students also adopt different and biased opinions toward each one according to their perspective on this field. Some emphasize the advantages of face-to-face education and consider it the best method of education and emphasize its further continuation in the university. They highlighted the disadvantages of virtual instruction and considered it a deviation from proper teaching. The main themes - competition over the field of education, dehumanization of education, improvement of educational quality, Corona and the spread of virtual education and the hybridization of education - were obtained, showing that the narratives of the interviewees are different and sometimes contradictory, considering their experience of using social media in learning and teaching. However, some students, considering the growing trend of social media and the expansion of technology, emphasize the greater use of this method in education and consider its benefits to be greater than traditional education. Students who emphasized virtual education and the use of social media considered the outbreak

and spread of coronavirus as a turning point in the use and replacement of this type of effective instruction and emphasized its functions in a critical situation. However, according to the opinions of opposing students, virtual instruction during the Corona era has been superficial, situational, and less effective and efficient. Students who support the expansion of virtual instruction consider its replacement with traditional one to be necessary and inevitable. With the increasing use of the Internet and social media, education is also affected by this situation, being drawn to online and offline education, which dominates the field of higher education. This will ultimately lead to an improvement in the quality of education, and according to students, this process will be faster and more efficient at Farhangian University with the improvement of new educational facilities.

Conclusion

Interviewees believe that there is a conflict and competition between the two styles of in-person and virtual instruction in universities, and this has given virtual education an advantage with the spread of the coronavirus. In this regard, some interviewees stated that the increasing trend of virtual instruction and the use of virtual media has led to the dehumanization of education and has presented education with challenges. Interviewees, emphasizing the combination and use of both teaching styles, see the solution to overcoming the challenges and problems of both methods in multimedia and blended education. The results of recent studies also testify to the trend of blended education in universities, which has been accelerated by the emergence of multimedia education. However, according the interviewees' ideas, this topic has been less discussed at Farhangian University.

Author Contributions

The author contributed equally to the conceptualization of the article and writing of the original and subsequent drafts.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors would like to thank all participants in the present study.

Ethical Considerations

The authors avoided data fabrication, falsification, plagiarism, and misconduct.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of Interest

The author declare no conflict of interest.

از تقابل تا ترکیب؛ تحلیل روایت دانشجویان از آموزش حضوری و مجازی

نسیم عبدالله زاده

استادیار گروه مدیریت آموزشی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران abdolahzadeh.nasim@cfu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۰۴ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۰/۲۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۲۱ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۰/۲۲ کلیدواژه‌ها: آموزش حضوری، آموزش مجازی، تحلیل روایت، دانشجویان دانشگاه فرهنگیان، رسانه‌های اجتماعی.	گسترش روزافزون استفاده از اینترنت و رسانه‌های اجتماعی، نظام آموزشی را دستخوش تحولات بنیادین کرده و مباحث گسترده‌ای را پیرامون مزایا، معایب و تأثیرات این فناوری‌ها بر فرایند یادگیری در آموزش عالی، پدید آورده است. پژوهش حاضر باهدف بررسی تقابل میان آموزش حضوری و مجازی و امکان تلفیق این دو شیوه، از بیان تعریفی آموزش حضوری، مجازی و ترکیب این دو، نظریه همگرایی رسانه‌ها و نظریه کنشگر-شبکه، بهره گرفته است. این مطالعه با استفاده از روش تحلیل روایت، دیدگاه‌ها و تجربیات دانشجویان را به‌عنوان ذینفعان اصلی و کاربران این دو شیوه آموزشی مورد بررسی قرار داده است. نمونه این پژوهش شامل ۱۸ نفر از دانشجویان دانشگاه فرهنگیان شهر سمنان بود که به روش هدفمند و ملاک‌محور انتخاب شدند. نتایج به دست آمده از مصاحبه نیمه‌ساخت‌یافته با تحلیل شش مرحله‌ای براون و کلارک، پنج مضمون اصلی را آشکار کرد: «رقابت بر سر میدان آموزش»، «غیرانسانی شدن آموزش»، «ارتقای کیفیت بخشی آموزشی»، «شیوع کرونا و گسترش آموزش مجازی» و «ترکیبی شدن آموزش». این یافته‌ها نشان داد روایت دانشجویان که متأثر از تجربه آن‌ها در استفاده از رسانه‌های اجتماعی در یادگیری و آموزش است، متفاوت و گاهی متناقض است. آن‌ها بر این باورند که بین دو سبک آموزشی حضوری و مجازی در دانشگاه تقابل و رقابت وجود دارد و شیوع کرونا، به‌طور قابل توجهی به تقویت جایگاه آموزش مجازی کمک کرده است. در این راستا، برخی از مصاحبه‌شوندگان با بیان این که روند روزافزون آموزش مجازی و استفاده از رسانه‌های مجازی، جنبه‌های انسانی آموزش را تضعیف کرده و این امر آموزش را با چالش مواجه نموده است. لذا، غالب مصاحبه‌شوندگان با تأکید بر ترکیب و استفاده از هر دو سبک آموزشی، راه‌حل عبور از چالش‌ها و مشکلات هر دو روش را در آموزشی ترکیبی و چندرسانه‌ای می‌دانند.
استناد: عبدالله زاده، نسیم (۱۴۰۴). از تقابل تا ترکیب؛ تحلیل روایت دانشجویان از آموزش حضوری و مجازی. پژوهش در روش‌های آموزش، ۳ (۱)، ۲۳-۴. https://doi.org/10.22091/jrim.2025.11729.1151 © نویسندگان. DOI: https://doi.org/10.22091/jrim.2025.11729.1151 ناشر: دانشگاه قم 	

مقدمه

در وضعیت کنونی که تکنولوژی و فناوری به سرعت در حال تحول است، استفاده از رسانه‌های اجتماعی به بخشی جدایی‌ناپذیر از زندگی روزمره از جمله در میان دانش‌آموزان، دانشجویان، معلمان و والدین در محیط‌های آموزشی تبدیل شده است. تأثیر این پدیده به‌ویژه در حوزه آموزش مشهود است، زیرا مؤسسات آموزشی و دانش‌آموزان به تدریج از بسترهای رسانه‌های اجتماعی برای اهداف ارتباطی و تعاملی استفاده می‌کنند (فیضی، ۲۰۲۳^۱). در عصر دیجیتال، استفاده از شبکه‌های اجتماعی پلتفرم‌های رسانه‌ای به عنوان یک عنصر حیاتی در بخش‌های مختلف از جمله آموزش ظاهر شده‌اند. این پدیده نشان‌دهنده نقش مهم رسانه‌های اجتماعی در نشان دادن پویایی ارتباطات و همکاری در محیط‌های آموزشی در حالی که رسانه‌های اجتماعی فرصت‌های بزرگی را برای افزایش تعاملات در آموزش نوید می‌دهند (هارینی و همکاران، ۲۰۲۳^۲). این پدیده بر دنیای آموزش نیز تأثیر گذاشته است، جایی که مؤسسات آموزشی و دانش‌آموزان به طور فزاینده‌ای از رسانه‌های اجتماعی به عنوان ابزاری برای برقراری ارتباط و تعامل استفاده می‌کنند. اغلب مطالعات نیز نشان می‌دهد که نقش رسانه‌های اجتماعی در آموزش اغلب بر تسهیل ارتباط مؤثر بین دانش‌آموزان و معلمان تمرکز می‌کند (اوهارا، ۲۰۲۳^۳).

این امر در مورد آموزش عالی نیز صدق می‌کند. از زمان پیدایش، نقش بسترهای اجتماعی در همه انواع آموزش به طور گسترده توسط دانشگاهیان و متخصصان مورد بحث قرار گرفته است. رسانه‌های اجتماعی مانند سایت‌ها و شبکه‌های اجتماعی، وبلاگ‌ها، ویکی‌ها، پلتفرم‌ها، دنیای بازی‌های مجازی و جهان‌های اجتماعی مجازی از جمله برنامه‌هایی هستند که اخیراً در برنامه‌های درسی دانشگاه‌ها گنجانده شده‌اند (تس، ۲۰۱۳^۴). با وجود این، مناقشاتی حول کاربرد، نوع و زمان استفاده از این رسانه‌ها در آموزش عالی شکل گرفته است. مناقشات در مورد "وعده‌ها و خطرات" رسانه‌های اجتماعی و تأثیر آنها بر یادگیری کلاس درس مطابق با رشد این رسانه‌ها از سال ۲۰۰۴ تشدید شده است. ابزارهای مؤثر برای افزایش دانش و بحث در کلاس درس، فراگیر بودن رسانه‌های اجتماعی تقریباً در هر جنبه‌ای از زندگی کودکان و نوجوانان، معلمان را به تفکر در مورد چگونگی ادغام هدفمند این ابزارها در فعالیت‌های درسی سوق داده است (ماو، ۲۰۱۴^۵). برخی استدلال می‌کنند که استفاده از رسانه‌های اجتماعی نقش کلیدی در کمک به دانشجویان در انجام وظایف آموزشی خاص، مانند بازیابی اطلاعات ایفا می‌کند (هراستینسکی و آقایی، ۲۰۱۲^۶). اما برخی استدلال می‌کنند که رسانه‌های اجتماعی به‌عنوان عامل دائمی ناراحتی معلمان شناسایی شده‌اند که باعث ایجاد اختلال در کلاس درس می‌شوند (جانکو، ۲۰۱۲^۷). برخی دیگر نتیجه می‌گیرند که پتانسیل رسانه‌های اجتماعی به عنوان وسیله‌ای برای به اشتراک‌گذاری دانش آکادمیک هنوز به فعالیت نرسیده است (فورکوش-باروخ و هرشکویتز، ۲۰۱۲^۸). و بر آموزش سنتی که بر آموزش حضوری در کلاس درس مبتنی است، همچنان تأکید می‌کنند. با وجود این، مناقشات و منازعاتی نظری و تجربی حول این مسئله شکل گرفته است که با توجه به رشد روزافزون استفاده از رسانه‌های اجتماعی در آموزش، رقابت این نوع آموزش با آموزش سنتی کلاس‌محور چگونه خواهد بود.

هر دو طرف در این بحث رویکرد رسانه اجتماعی به عنوان ابزار را اتخاذ می‌کنند: رسانه‌های اجتماعی به عنوان ابزارهای فنی در نظر گرفته می‌شوند که ممکن است تجارب یادگیری را بهبود بخشند یا مختل کنند. با این حال، تاکنون شواهد تجربی در مورد اثربخشی

¹. Fauzi

². Harini et al

³. Ohara

⁴. Tess

⁵. Mao

⁶. Hrastinski & Aghaee

⁷. Junco

⁸. Forkosh-Baruch & Hershkovitz

و کارایی استفاده از رسانه‌های اجتماعی در کلاس درس در ادبیات دانشگاهی کمیاب بوده است. پژوهش حاضر با در نظر داشتن روایت دانشجویان به عنوان ذینفعان و استفاده‌کنندگان اصلی از رسانه‌های اجتماعی، رقابت این دو نوع رویکرد را مورد ارزیابی قرار می‌دهد تا به اثربخشی و کارایی هر دو نوع از سبک آموزش در دانشگاه‌ها بپردازد. بنابراین، پرسش اساسی چنین خواهد بود که روایت زیسته آنها در مواجهه با این دو شیوه آموزش چگونه بوده است و آنها چه راهکارهایی را پیشنهاد می‌نمایند؟

دهقان و همکاران (۱۴۰۲)، در مقاله «مقایسه آموزش حضوری و مجازی: دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مازندران»، متغیرهایی چون وضعیت اشتغال، نام دانشکده، تعداد ترم‌های حضوری، سطح مهارت استفاده از تجهیزات و معدل با نمره آموزش حضوری و همچنین وضعیت تاهل و تعداد ترم‌های آموزش حضوری با نمره آموزش مجازی ارتباط معنی‌داری داشته‌اند. در این مطالعه میانگین نمره آموزش حضوری در مقایسه با آموزش مجازی بالاتر بوده است. آنها معتقدند که با توجه به احتمال رخداد هرگونه شرایط اضطراری و ایجاد اختلال در آموزش حضوری دانشگاه‌ها و موسسات آموزشی، انتظار می‌رود کیفیت آموزش مجازی در آینده با برنامه‌ریزی آموزشی دقیق‌تر بهبود یابد.

قاسمیان مقدم و همکاران (۱۴۰۱)، در مقاله «مقایسه میزان یادگیری دانش‌آموزان از طریق آموزش‌های حضوری با آموزش غیرحضوری در دانش‌آموزان مقطع متوسطه اول شهرستان طبس»، با استفاده از روش نیمه تجربی (آزمایشی) با گروه آموزش حضوری و گروه آموزش غیرحضوری و پیش‌آزمون و پس‌آزمون به مقایسه این دو نوع سبک آموزشی پرداخته‌اند. نتایج نشان داد که بین نمرات پیش‌آزمون دو گروه آموزش حضوری و گروه آموزش غیرحضوری تفاوت معناداری وجود ندارد. ولی بین یادگیری گروه آموزش حضوری و گروه آموزش غیر حضوری در مرحله پس‌آزمون تفاوت معناداری ایجاد شد. آموزش غیرحضوری تاثیر منفی و معناداری بر یادگیری دانش‌آموزان داشته است.

حسینی و همکاران (۱۴۰۱)، در مقاله «مقایسه میزان اثربخشی روش آموزش حضوری و آموزش الکترونیکی بر سطوح اولیه یادگیری در درس ریاضی و علوم ابتدایی»، به این نتایج می‌رسند که آموزش به شیوه الکترونیکی و حضوری بر افزایش سطوح یادگیری شناختی دانش‌آموزان تأثیر دارد؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود در فرایند تدریس و آموزش، معلمان از (آموزش ترکیبی) استفاده کنند تا از جنبه‌های سودمند دو آموزش الکترونیکی (انعطاف‌پذیری بیشتر) و حضوری (تعاملات اجتماعی بیشتر) استفاده شود.

شورجه و همکاران (۱۳۹۸)، در مقاله «مقایسه تاثیر شیوه آموزش حضوری و استادمحور با آموزش مجازی در میزان یادگیری درس تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی دانشجویان»، نشان داده‌اند که نمره آزمون علمی دانشجویان در درس مذکور، همبستگی اجتماعی و مدرس دوره در روش تدریس حضوری و استاد محور در وضعیت مناسب‌تری قرار داشته است. میانگین دیگر عناصر نظیر موفقیت، عاطفه منفی، خودانگیزگی در یادگیری، فرصت و حتی رضایت کلی در روش حضوری بیشتر از روش تدریس مجازی بوده است. همچنین یافته‌ها نشان‌دهنده آن است که در روش آموزش مجازی، میانگین همبستگی اجتماعی و رضایت دانشجویان از مدرس دوره از میانگین معیار کمتر بوده است.

ریکی و هلنداری^۹ (۲۰۲۴)، در مقاله «تحلیل استفاده از رسانه‌های اجتماعی در تقویت ارتباطات و همکاری در محیط‌های آموزشی»، با هدف انجام یک تحلیل عمیق از استفاده از رسانه‌های اجتماعی در تلاش برای افزایش ارتباطات و همکاری در محیط‌های آموزشی است. روش به کار گرفته شده در این تحقیق، مرور ادبیات کیفی با استفاده از داده‌های به دست آمده از Google Scholar از سال ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۴ است. نتایج نشان می‌دهد که استفاده از رسانه‌های اجتماعی در افزایش ارتباطات و همکاری در محیط‌های آموزشی، پتانسیل قابل توجه آن را برای افزایش مشارکت شرکت‌کنندگان، تسهیل تبادل ایده‌ها و گسترش دسترسی به اطلاعات آموزشی

^۹. Ripki & Wulandari

برجسته می‌کند. همچنین نتایج نشان داد که استفاده از رسانه‌های اجتماعی نیز نیازمند یک رویکرد دقیق و مسئولانه برای رسیدگی به چالش‌ها و خطرات مرتبط است.

اوهارا (۲۰۲۳)، در مقاله «نقش رسانه‌های اجتماعی در مدیریت ارتباطات آموزشی» که با روش کیفی و راهبرد مصاحبه عمیق انجام شده است به این نتیجه می‌رسد که رسانه‌های اجتماعی نقش بسزایی در مدیریت ارتباطات آموزشی دارند. رسانه‌های اجتماعی با تسهیل اشتراک‌گذاری اطلاعات، همکاری، مشارکت فعال و توسعه حرفه‌ای، نحوه تعامل و یادگیری ما را تغییر داده است. با این حال، استفاده از رسانه‌های اجتماعی همچنین چالش‌هایی را در رابطه با اطلاعات نامعتبر، حریم خصوصی، آزار و اذیت سایبری و قلدری آنلاین به همراه دارد.

گادین و همکاران^{۱۰} (۲۰۲۲)، در مقاله «آموزش الکترونیکی در مقابل آموزش حضوری: مقایسه دو روش یادگیری برای لایم بورلیوز»، که با روش آزمایش پیش آزمون و پس آزمون در مورد تاثیر هر یک از روش‌های آموزش الکترونیکی و آموزش حضوری برای دانشجویان دستیار پزشکی عمومی در مورد بیماری لایم انجام گرفته به این نتایج می‌رسند که آموزش الکترونیکی جایگزین خوبی برای آموزش حضوری برای بیماری لایم باشد. همچنین این روش برای کسب دانش نظری از آموزش حضوری مؤثرتر باشد.

تاریق و همکاران^{۱۱} (۲۰۱۲)، در مقاله «تاثیر شبکه‌های اجتماعی بر آموزش دانش آموزان پاکستان»، به تاثیرات شبکه‌های اجتماعی بر آموزش حضوری که معمولاً دانش‌آموزان از آنها استفاده می‌کنند، می‌پردازند. نتایج نشان می‌دهد که کاربردهای خوب رسانه‌های اجتماعی، نباید ما را از نقص‌ها و معایب این شبکه‌ها به‌ویژه تاثیر آنها بر آموزش غافل سازد. یکی از مهمترین این معایب و تاثیرات، اتلاف زمان و عدم تمرکز بر روی آموزش است.

نظریه‌ها با توسعه فناوری و به کارگیری آن به‌ویژه در مبحث آموزش، سعی بر آن داشته‌اند همگرایی و تعامل آنها، تضادها و کاستی‌ها را در مباحثات خود گنجانده و بتواند توصیف و تفسیری از نقش و جایگاه فناوری و رسانه ارائه دهند. بر همین اساس، طیف‌های گوناگونی از رویکردها از تقابل، ضدیت، تا اشتراک و ترکیب دو نوع آموزش حضوری و مجازی را در برمی‌گیرد. چالش‌ها و مشکلات آموزش حضوری که بیشتر در کلاس درس ارائه می‌شد و استاد/ معلم به عنوان رهبر و راهنمای کلاس تلقی می‌شد، با سیر تحولات اینترنت، دچار تغییرات اساسی گردید. در ابتدای امر نوعی جنبه‌گیری علیه رواج و گسترش آموزش مجازی اتخاذ گردید. به مرور و با گسترش تکنولوژی و فناوری، آموزش مجازی راه خود را به آموزش باز کرد. با روند گسترش تکنولوژی و فناوری، و استفاده دانشگاه‌ها و موسسات عالی، این نوع آموزش، به رقیب جدی آموزش حضوری تبدیل گشت. هر چند فرایندهای آموزش مجازی و سنتی طی دهه‌های اخیر دارای اشتراکاتی گشته‌اند، هنوز هم بین این دو نوع آموزش تفاوت‌هایی شناخته می‌شود (فریسن و لاو،^{۱۲} ۲۰۱۲). در حوزه نظری هم، نظریه‌پردازان از تعامل و همگرایی آنها و رسانه‌های گوناگون در این فرایند سخن به میان می‌آورند.

نظریه همگرایی رسانه‌ها

نظریه‌هایی همچون نظریه همگرایی رسانه‌ها^{۱۳} مطرح هستند که رسانه‌های گوناگون از جمله رادیو، تلویزیون، روزنامه‌ها، مجله‌ها و... را در قالب یک ساختار و با استفاده از بسترهای الکترونیکی و اینترنتی که با طیف گسترده‌ای از فناوری‌ها مانند رایانه، تلفن همراه و اینترنت قابل دستیابی باشند، در آموزش به کار گرفته‌اند. براساس تئوری همگرایی رسانه‌ای، رسانه مانند یک کاتالیزور شرایط را برای تغییر در چگونگی تولید، توزیع و مصرف رسانه در تمام فعالیت‌های رسانه‌ای فراهم کرده و سبب بروز فرایندهای همگرا شده است (اسلامی فرد و همکاران، ۱۳۹۸: ۴۷) در این راستا همگرایی رسانه‌ای در هم آمیختن قالب‌های رسانه‌ای و یکپارچه‌سازی آنها در قالب‌های دیجیتال،

¹⁰. Gaudin et al

¹¹. Tariq et al

¹². Friesen & Low

¹³. Media Convergence

تحول اصلی صنعت رسانه را به وجود آورده است. همگرایی رسانه‌ها درهم آمیختن رسانه‌های قدیمی (مجله‌ها، تلویزیون و رادیو) با رسانه‌های جدید (رایانه اینترنت و تلفن همراه) برای رساندن محتواست. به اعتقاد جنکینز^{۱۴} همگرایی ترکیبی از تغییرات فناورانه، صنعتی، فرهنگی و اجتماعی در شیوه‌های استفاده از آن در فرهنگ‌هاست (جنکینز، ۲۰۱۱). از نظر او همگرایی به معنای جریان محتوا بین چند پایگاه رسانه‌ای، همکاری بین صنایع رسانه‌ای چندگانه و تغییر جهت مخاطبان رسانه‌ای است. به بیان جنکینز همگرایی استفاده از محتوای رسانه در ترکیب آنها، باز ترکیب و از نو طرح کردن رسانه از تلویزیون، سینما و صنعت ضبط است، که برخی از اشکال قدرتمند بیان شخصی و حتی خلاق جمعی را به وجود آورده است. به گفته جنکینز وقتی یک فناوری جدید ابداع می‌شود هم تولیدکنندگان و هم کاربران محصول، بر روش استفاده از آن تأثیر می‌گذارند. بنابر این مهم نیست که یک تولیدکننده چه قدر برای یک محصول فکر و برنامه‌ریزی کرده است؛ مصرف کنندگان در نهایت سرنوشت آن را در بازار فرهنگی رقم می‌زنند (جنکینز، ۲۰۰۴).

نظریه «کنشگر- شبکه»

تعدادی از نظریه‌پردازان نظام‌های اجتماعی- فنی رویکرد نمادین تفسیری را برای مطالعه فناوری پیشنهاد کرده‌اند که ساخت اجتماعی فناوری نامیده می‌شود. در این دیدگاه که نظریه «کنشگر- شبکه» هم جز این دسته محسوب می‌شود اثرات هنجارهای فرهنگی روابط اجتماعی و اعمال قدرت بر دانش و شیوه‌های طراحی و تولید محصولات و فناوری‌ها به مثابه نیروهای اجتماعی در نظر گرفته می‌شوند. این دیدگاه به خاصیت «تعیین‌کنندگی فناوری» معتقد است. هسته اصلی این نظریه عبارت است از تحلیل و مطالعه متقارن عاملیت انسان و غیرانسان در سازه‌های متنوعی که در حوزه‌های متفاوت از جمله علم و فناوری ساخته می‌شوند (شریف‌زاده، ۱۳۹۵: ۱۸). تأکید عمده در این نظریه که بیشتر از آراء لاتور الهام گرفته بر شبکه‌سازی کنشگران، اتلاف‌ها، شبکه‌هایی که ساخته می‌شود، گفتگوها و چانه‌زنی میان کنشگران انسان- انسان- غیرانسان بوده و مفهوم محوری آن ترجمه است. این نظریه، کانون توجه از علاقه مدرن نسبت به «عامل» را به «شبکه» و «اشیاء» یعنی موجودیت‌های غیرمادی انتقال می‌دهد (ریترز، ۱۳۹۳: ۷۰۵). آنچه این نظریه بر آن تصریح دارد این است که توانایی موجودات انسانی در تکوین شبکه‌های اجتماعی فقط به سبب تعامل آنها با عوامل ممنوع یعنی انسان‌های دیگر نیست بلکه به سبب تعامل با عوامل غیرهمجنس یا غیرانسانی نیز هست (لاتور، ۲۰۰۵). در این نظریه که «عامل/ کنشگر» و «شبکه» را به جای «ساختار» و «عاملیت» بکار می‌گیرد، بر این نکته تأکید دارد که این دو، هر لحظه قابلیت تبدیل شدن به یکدیگر را دارا می‌باشند. دوام هر شبکه در گرو دوام پیوندهای شکل‌دهنده آن است؛ یعنی، قدرت پیوندها و قدرت عاملیت شبکه را نیز قوی می‌کند هر چه عامل بتواند اعتبار سخنگویی دسته‌های راهبردی از افراد، اشیاء، سازمان‌ها فرایندها و غیره را به دست آورد و کمتر مورد سؤال واقع شود، قوی‌تر می‌شود. اندازه و قدرت یک شبکه با ورود کنشگران بیشتر به آن افزایش می‌یابد. البته صرف افزوده شدن افراد به شبکه کافی نیست بلکه اشیاء نیز قدرتمند شدن شبکه را تسهیل می‌کنند؛ مثلاً کامپیوتر، وسایل سمعی و بصری، متون و امثال آن، قدرت شبکه تدریس را بالا می‌برند (مهدی‌زاده و توکل، ۱۳۸۶: ۱۱۵).

روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش حاضر با توجه به اهداف و سوالات، روش کیفی می‌باشد. روش روایی یا تحلیل روایت^{۱۶} ذیل روش کیفی، روش مورد استفاده در این پژوهش است. با توجه به اینکه کاوش روایی در ذیل پرداختن به داستان‌های انسانی قرار می‌گیرد که حاصل تجربه می‌باشد، لذا روایت انسان‌ها از آنچه که تجربه نموده‌اند، می‌تواند دستمایه تحلیل نظر و ادراک آنها از مواجهه با موقعیت یا وضعیت پیش‌رو باشد. این کاوش روایی چارچوبی غنی‌ای را در اختیار محققان قرار می‌دهد که از طریق آن، می‌توانند روش‌هایی را که انسان‌ها از جهان به تصویر کشیده‌شده تجربه می‌کنند، بررسی کنند. تحقیق روایی که بیشتر به چگونگی اعطای معنا به تجربه علاقه دارد، به‌ویژه در روایت- های تجربه شخصی در مورد موقعیت‌های زندگی مشخص، به‌طور سنتی بیشتر به سمت استفاده از روش‌های تحقیق کیفی گرایش پیدا

¹⁴. Jenkins

¹⁵. Latour

¹⁶. Narrative analysis

کرده است. روابط بین استفاده از ابزارهای روایی عینی برای ساخت موقعیت‌های زندگی بسیار ذهنی و بسیار خاص تا ارزیابی‌های گذشته‌نگر دوره‌های زندگی برای رویه‌های تحلیلی کمی و کیفی باز است (بامبرگ^{۱۷}، ۲۰۱۲). روایت برای پرداختن به پیچیدگی‌ها و ظرافت‌های تجربه انسانی در آموزش و یادگیری مناسب است (وبستر مرتوا،^{۱۸} ۲۰۰۷).

حکایات، شایعات، اسناد، مقالات مجلات، ارائه‌ها، رسانه‌ها و همه متون دیگر و مصنوعاتی که ما از آنها برای ساختن و انتقال معنا در زندگی روزمره خود استفاده می‌کنیم، ابزارهای فرآیند داستان‌گویی هستند (همان). در این پژوهش از مصاحبه‌های دانشجویان برای تحلیل نظرات آنها در مورد آموزش حضوری و آموزش مجازی با تاکید بر رسانه‌های اجتماعی استفاده شده است.

برخی از محققان مصاحبه را مطمئن‌ترین و بهترین ابزار جمع‌آوری اطلاعات می‌دانند (کوهن و مانیون،^{۱۹} ۱۹۸۶). راهبرد پژوهش، مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته می‌باشد که به‌صورت حضوری و تلفنی انجام شده است. نمونه‌گیری به شیوه هدفمند و ملاک-محور ترجیحی بوده و تا اشباع نظری داده‌ها ادامه یافته و در نهایت ۱۸ نفر از دانشجویان دانشگاه فرهنگیان شهر سندج از رشته‌های تحصیلی مختلف علوم انسانی در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ مشارکت داشتند. ملاک ورود به پژوهش، افرادی بودند که در زمینه تاثیر شبکه‌های فضای مجازی دارای تجربه بودند و برای آموزش از آنها استفاده می‌کردند.

برای رسیدن به قابلیت انتقال (انتقال‌پذیری) از توسعه و توصیف غنی از مجموعه داده‌های مطالعه موردنظر در طول مرحله گردآوری داده‌ها استفاده شد. از رویه‌های ویژه کدگذاری و تحلیل نمادها، نشانه‌ها و سایر موارد در مرحله تحلیل داده که به اطمینان از قابلیت انتقال کمک می‌کند، استفاده می‌شود. برای رسیدن به قابلیت اعتبار یا همان اعتبار‌پذیری از تکنیک کسب اطلاعات دقیق موازی نظیر نمایش و ارائه تحلیل‌های داده و نتایج آن به متخصصان امر (تکنیک بررسی همکار) استفاده شد (کراسول و میلر،^{۲۰} ۲۰۰۵: ۱۲۵-۱۲۷). در تجزیه و تحلیل داده‌های بدست آمده از روش پراون و کلارک استفاده شده است. آنها از مراحل زیرجهت انجام تحلیل استفاده می‌شود. ۱. آشنایی با متن مصاحبه‌ها. ۲. ایجاد کدهای اولیه، ۳. جست و جو برای تم‌ها، ۴. مرور تم‌ها، ۵. تعریف و تشریح هرکدام از تم‌های (مضمون‌ها) به‌دست آمده ۶. تهیه گزارش (پراون و کلارک،^{۲۱} ۲۰۱۷؛ ۲۰۲۲).

یافته‌ها

جدول ۱. مضامین اصلی و فرعی تحلیل روایت

مضمون اصلی	مضامین فرعی	مفاهیم اولیه
۱. رقابت بر سر میدان آموزش	روند روبه افزایش استفاده از رسانه های آموزشی	نیازهای روزافزون مردم و نفوذ وسایل ارتباط از راه دور به عمق جامعه، ارجحیت آموزش الکترونیکی، در خرید وسایل و امکانات فناورانه و سودهای کلان برای شرکت‌های تجاری و فناوری، آموزش سنتی هنوز اساس آموزش است، رقابت بین متولیان آموزش حضوری و مجازی، تشدید نابرابری، وجود امکانات آموزشی نابرابر، رقابت در دسترسی به وسایل و امکانات، سیطره بازار بر آموزش، جبهه‌گیری طرفداران هر دو سبک آموزشی، تصاحب میدان آموزشی و سیطره بر آن، جو عاطفی مناسب در فضاهای آموزشی در سبک آموزشی حضوری؛
	تصاحب میدان آموزش	حضور کم در کلاس درس، آموزش کسل‌کننده، نبود راهنما، مشارکت کم، آموزش فشرده، تعامل ضعیف، کمبود انگیزه، نداشتن رابطه هم‌کلاسی، مشارکت پایین در فعالیت‌های درسی، نقش ضعیف اساتید، حذف روابط چهره به چهره، تمرکز شدید بر نمره و آزمون، آموزش سطح و بدون عمق، داشتن کمترین توجه، نداشتن فعالیت درسی گروهی، عدم شناخت اساتید، یادگیری سطحی و موقت، ضعف روش‌های تعاملی، کاهش فعالیت‌های کلاسی، ضعف برقراری ارتباط دانشجویان، کاهش
۲. غیرانسانی شدن آموزش	تکنیک‌زدگی آموزش	
	ضعف تعامل و مشارکت گروهی	

¹⁷. Bamberg

¹⁸. Webster & Mertova

¹⁹. Cohen & Manion

²⁰. Creswell & Miller

²¹. Braun & Clarke

مضمون اصلی	مضامین فرعی	مفاهیم اولیه
		مهارت‌های دانشجویان، ضعف در انتقال تجربیات و دیدگاه‌های تنوع، کاهش ارزیابی حضوری، کاهش تأکید بر فعالیت‌های پرورشی، عدم انگیزه و علاقه اساتید برای تدریس فعال در کلاس‌های درس
۴	کرونا و گسترش آموزش مجازی بدیل آموزش حضوری	افزایش استفاده از آموزش مجازی تنها گزینه کاربردی و بهترین راهکار، رشد گسترده تعداد دوره‌های آموزش الکترونیکی یا مجازی، کاهش یادگیری، افزایش استفاده از رسانه‌های اجتماعی، افزایش و رشد سریع آموزش آنلاین، کمتر شدن فعالیت‌ها و تعاملات، افزایش تولیدات محتوایی مانند پاورپونت، لبتاب، دسترسی سریع به اینترنت، بردهای هوشمند، سایت‌های آموزشی، تحولات روزافزون علوم و فناوری، یادگیری مداوم، یادگیری عمیق و سریع، تعامل دوجانبه و مستمر، بالا بردن انگیزه دانشجویان برای مشارکت، افزایش مهارت همکاری، تعامل درست تر اساتید با دانشجو و برعکس، تجزیه و تحلیل بهتر منابع، بالا بردن تفکر در حل مسئله، تغییر دادن نقش استاد از گوینده صرف به نقش تسهیلگر یادگیری، استفاده از سبک‌های متفاوت در یاددهی و یادگیری، ترکیب مهارت‌های مختلف، ترکیب هر شکل از فناوری آموزشی با آموزش چهره به چهره، ترکیب ارتباطات شفاهی حضوری و ارتباطات نوشتاری مجازی، انعطاف‌پذیری در آموزش، استفاده از تلویزیون، استفاده از مجلات علمی، آموزش اینترنتی با اپلیکیشن‌ها، استفاده از پاورپونت در کلاس، استفاده از مستند و فیلم در کلاس
۵	ترکیبی شدن آموزش مزایای زیاد همگرایی رسانه‌ای	غلبه بر چالش‌های دو سبک آموزشی

منبع: یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها

۱. رقابت بر سر میدان آموزش

روند افزایش سیطره فناوری بر زندگی انسان، میزان، نوع و چگونگی این سیطره نظریات و مباحثات چالش‌برانگیزی را سبب شده است که تقابل، تضاد، تعامل و ترکیب آن را در زندگی انسان به عنوان مسئله‌ای مهم برای وضعیت کنونی مطرح نموده است. در دهه‌های اخیر با روند روبه گسترش فناوری به‌ویژه در زمینه اینترنت، آموزش مجازی و الکترونیک به عنوان یک رقیب بسیار جدی برای آموزش سنتی تبدیل شده است. امروزه روش‌های سنتی آموزشی با پیشرفت علم و فناوری، نیازهای روزافزون مردم و نفوذ وسایل ارتباط از راه دور به عمق جامعه، دیگر پاسخگو شرایط حاکم بر جامعه نیستند. این امر متخصصان را بر آن داشت که با کمک فناوری‌های نوین، روش‌هایی را برای آموزش طراحی کنند که علاوه بر داشتن کیفیت آموزشی، مشکلاتی از قبیل عدم دسترسی افراد جامعه به مراکز آموزشی، کمبود امکانات اقتصادی، کمبود مربیان مجرب و ... را برطرف کند و بتواند به‌طور همزمان جمعیت کثیری از فراگیران را تحت آموزش قرار دهند، از این‌رو ابزارها و روش‌های آموزشی دچار تحولی شگرف شدند و این تغییر در جهتی است که افراد جامعه بتوانند در هر زمان و هر مکانی مشغول یادگیری شوند. این امر باعث تشدید رقابت در میدان آموزش بین آموزش سنتی چهره به چهره با آموزش مجازی شده است.

به نظر من به دلیل اینکه روز به روز تکنولوژی و فناوری پیشرفت می‌کند، رقابت بین آموزش مجازی و آموزش سنتی هم شدیدتر می‌شود... رقابت بین موسسات و دانشگاه‌ها نیز زیاده شده است و این امر سبب شده آنها به روش‌های جدید آموزش روی بیاورند (کد مصاحبه، ۴)

وجود مزایای آموزش مجازی سبب شده است که این داعیه مطرح شود که آموزش مجازی به سرعت، جای آموزش سنتی را خواهد گرفت. با وجود این، مطالعات و مشاهدات نشان می‌دهد که آموزش سنتی هنوز به عنوان یکی از مجراهای آموزشی در جهان باقی مانده است. این امر به رقابت بین این دو آموزش منجر شده است که به فراخور موقعیت زمانی و مکانی یکی بر دیگری ارجحیت می‌یابد. مصاحبه‌شوندگان دیدگاه‌های متفاوتی به نسبت این رقابت دارند. از یک طرف، برخی مصاحبه‌شوندگان با دیدگاه منفی و بدبینانه به

ارجحیت آموزش الکترونیکی و تصاحب میدان آموزش از این طریق اشاره دارند و از طرفی دیگر، برخی مصاحبه‌شوندگان باتوجه به اقتضای وضعیت موجود که در آن سرعت فناوری و تکنولوژی سبب گسترش و اشاعه آموزش الکترونیکی گردیده است، این امر را طبیعی و حتی ضروری ارزیابی می‌نمایند.

با توجه به گسترش بازار و نفوذ منطق آن که مبتنی بر منطق سود می‌باشد، و همچنین با توجه به فرایند روبه رشد آموزش الکترونیکی، این بیم ایجاد می‌شود که آموزش نیز همچون سایر حوزه‌ها به کالا تبدیل شود و این امر، لذت‌های آموزشی کوتاه‌مدت را به جای ارزش‌های ماندگار طولانی مدت آموزشی، برای دانشجویان قرار دهد (شاکری، ۲۰۱۷^{۲۲}). مصاحبه‌شوندگان در این باره می‌گویند که سیطره این نوع از آموزش، با سیطره منطق سود همراه است که نمود آن را در خرید وسایل و امکانات فناورانه و سودهای کلان برای شرکت‌های تجاری و فناوری می‌جویند؛

به نظر می‌رسد که روند روبه رشد آموزش الکترونیکی در راستای همان منطق بازار عمل کرده است. هرچه این روند افزایش یابد آموزش جنبه‌ی مادی‌تری به خود می‌گیرد. بنابراین، فارغ از مزایای آن برای یاددهی و یادگیری، می‌توان به سودهای آن نیز اشاره نمود (کد مصاحبه، ۹).

مصاحبه‌شوندگان با تاکید بر عدم دسترسی همه به امکانات آموزشی برابر، گرچه این روند گسترش آموزش الکترونیکی را با توجه به مزایای آن مهم ارزیابی می‌کنند اما این امر هم به بازتولید وضعیت نابرابری نیز منجر شده است. به این صورت که بسیاری از دانشجویان دسترسی به امکانات و وسایل آموزش الکترونیکی را ندارند و این رقابت تشدید می‌شود.

۲. ارتقای کیفیت بخشی آموزشی

برخی محققان با مقایسه آموزش کیفی در کشورهای مختلف بر این نظر هستند که بهترین سرمایه‌ای که می‌توان به نسل آینده هدیه کرد؛ آموزش و پرورش کیفی است. این امر سبب می‌شود که دانشجویان از این طریق اندیشه‌هایشان را غنی ساخته، قدرت تفکر، خلاقیت و ابداع روش‌های نو را در خود پرورش دهند (بلومکه و پین، ۲۰۰۸^{۲۳}). مهمترین عامل در کیفیت بخشی به عملکرد دانشگاه‌ها بستگی دارد. روش‌های آموزشی جهت‌دهنده کیفیت آموزشی مراکز تربیت معلم ایران ۱۶۹ کل فرایند آموزشی خواهد بود و با توجه به روش‌های موثر آموزشی است که طراحی محیط‌های یادگیری به گونه‌ای اثربخش صورت می‌پذیرد و به تبع آن سبب ارتقاء کیفیت فرآیندهای یاددهی-یادگیری خواهد شد. در این صورت، مصاحبه‌شوندگان نیز بر ارتقای سطح کیفیت بخشی در دانشگاه تاکید می‌کنند که به رغم آنها آموزش الکترونیکی و مجازی می‌تواند نقش مهمی در این عرصه بازی کند. یکی از مصاحبه‌شوندگان با بیان اینکه کیفیت بخشی آموزشی در سطح مراکز تربیت معلم و دانشگاه فرهنگیان در ایران مقوله‌ای جدیدی است و باید بدان توجه شود می‌گوید؛

آنچه در این چند سال اخیر، مورد توجه دانشگاه و اساتید و برنامه‌ریزان آموزشی شده است، مسئله کیفیت بخشی آموزشی است. این مقوله جدید است و نیاز به برنامه‌ریزی و دستیابی به الگوهای عملی جهت پیشبرد آن نیز هست. بنابراین، به نظر من می‌توان با سرمایه‌گذاری در زمینه‌ی آموزش الکترونیکی و مجازی این سطح را ارتقا بخشید (کد مصاحبه، ۳)

مصاحبه‌شوندگان با بیان اینکه کیفیت آموزش باید تمام کارکردها و فعالیت‌های دانشگاه از قبیل فرآیند یاددهی-یادگیری، دانشجویان، اساتید، امکانات و تجهیزات و... را شامل شود بر ارتقای امکانات جدید آموزشی مانند لپ‌تاپ، دسترسی سریع به اینترنت، بردهای هوشمند، سایت‌های آموزشی و... در سطح دانشگاه‌های فرهنگیان تاکید دارند. کمبود اطلاعات و تجارب، استفاده از شیوة

²². Shukry

²³. Blömeke & Paine

آزمایش و خطا در یادگیری، کمبود تجهیزات و وسایل و فضای آموزشی از مهمترین مواردی بود که بدانها اشاره گردید. یکی از مصاحبه-شوندگان در این باره می‌گوید؛

امکانات و تجهیزات نوین برای ارتقای سطح کیفیت آموزش ناچیز است و متأسفانه شیوه‌های استادمحور همچنان بر آموزش در این دانشگاه حکمفرماست. لازم است جهت ارتقای سطح کیفیت بخشی دانشگاه امکانات و وسایل آموزش الکترونیکی رو نیز ارتقا بدهد و دسترسی به اینترنت را زیاد کند (کد مصاحبه، ۷)

در راستای ارتقای بخشی آموزشی، نظر دانشجویانی که به همگرایی رسانه‌ای و استفاده از اینترنت در کلاس درس و دانشگاه بیشتر مورد توجه است. جهت ارتقای کیفیت بخشی آموزشی، استفاده از فناوری که به همگرایی و تعامل فناوری و صنایع با روابط انسانی می‌انجامد، شیوه‌ها و سبک‌های نوین و متفاوت آموزشی نیز خلق می‌گردد که یادگیری و تدریس را آسان‌تر نموده و فضای بهتری را در کلاس فراهم می‌نماید.

۳. کرونا و گسترش آموزش مجازی

دوران کرونا، جهان دچار وضعیتی ویژه و بحرانی شد که بسیاری از جنبه‌های زندگی بشر را تحت تأثیر قرار داد. از مهمترین جنبه‌ها، آموزش حضوری و رسمی بود که با توجه به همه‌گیری این ویروس امکان برگزاری کلاس‌های درس و جلسات حضوری تا حد زیادی سخت و دشوار گشت. بنابراین، بسیاری از مدارس و دانشگاهیان برای پیشبرد اهداف آموزشی خود به رسانه‌های اجتماعی و برنامه‌های آموزشی مجازی روی آوردند (رحیم و خان، ۲۰۲۲). در ایران نیز به تبعیت از سراسر جهان، نهادهای آموزشی از جمله آموزش عالی و آموزش و پرورش به سمت آموزش مجازی روی آورده و برنامه‌هایی از جمله شاد، اپلیکشن‌های ارائه و ... را مورد استفاده قرار دادند. وضعیت جدید ناشی از شیوع کرونا شرایط بی‌سابقه‌ای بر سیستم آموزشی کشورها تحمیل کرده، درحالی‌که تا قبل از آن در بیشتر مواقع، معلمان در کلاس خود حاضر می‌شدند و با استفاده از روش‌های کلاسیک و به‌طور خاص روش سخنرانی به امر تدریس می‌پرداختند (کونینگ و همکاران، ۲۰۲۰). ولی در حال حاضر با وضعیتی جدید روبرو شده‌اند به‌طوری‌که ادامه تحصیل فقط با استفاده از ابزارهای ارتباطی از راه دور ممکن است و معلمان مجبور به تدریس آنلاین رو آورده و سبک‌های تدریس خود را متناسب با این فضا تغییر بدهند (هوبر و هلم، ۲۰۲۰). مصاحبه‌شوندگان، این امر را یکی از مهمترین موارد تغییر شیوه آموزش در سطح دانشگاه نیز قلمداد می‌کنند. به نظر آنها، این امر را وقفه بزرگی در آموزش به شیوه کلاسیک و روی آوردن به شیوه‌های جدید یاددهی و یادگیری قلمداد می‌کنند؛

به نظر من دیگه اون شیوه‌های قدیمی چندان کارایی نداشته و باید همراه با شیوه‌های تدریس نوین که بر مبنای

آموزش مجازی باشه تداوم پیدا کنه و تدریس را بهتر و شیوه‌های ارائه را متنوع‌تر بسازد (کد مصاحبه، ۴)

در شرایط کرونا و بعد از آن، اینترنت نقش مهمی را در حمایت از کار از راه دور، آموزش الکترونیکی، همکاری آنلاین و ... به دست آورد (فاواله و همکاران، ۲۰۲۰) و آموزش راه دور و یادگیری الکترونیکی برای تداوم فعالیت‌های آموزشی در سراسر مدارس عالی و دانشگاه‌های دنیا تنها گزینه کاربردی و بهترین راهکار شد (دمویاکور، ۲۰۲۰). زیرا یادگیری الکترونیکی، به عنوان یک نتیجه مستقیم ادغام فناوری و آموزش، به ظهور پدیده‌های قدرتمند، به‌ویژه با استفاده از فناوری‌های اینترنتی منجر شده و امروزه اهمیت انکارناپذیر یادگیری الکترونیکی در آموزش باعث رشد گسترده تعداد دوره‌های آموزش الکترونیکی یا مجازی شده است (الفرائینی و

²⁴. Raheem & Khan

²⁵. König et al

²⁶. Huber & Helm

²⁷. Favale et al

²⁸. Demuyakor

همکاران، ۲۰۲۰). همچنین، تاکید بر همگرایی رسانه‌ای در بحث از آموزش، اعم از استفاده تلویزیون، مجلات و اینترنت به میان می‌آید.

در این حالت است که مصاحبه‌شوندگان بر تعامل و ادغام شیوه‌های کلاسیک تدریس و ارائه با شیوه‌های نوین، تاکید دارند. گزارشی از ایالات متحده وزارت آموزش و پرورش اعلام کرد که دانش‌آموزان آنلاین در حال حاضر متوسط عملکرد بهتری نسبت به هم‌تایان خود در کلاس درس واقعی دارند (تس، ۲۰۱۳). یک مطالعه تحقیقاتی نشان داده که ۸۹ درصد از دانشجویان به این باور داشتند آموزش عملی از طریق روش آنلاین توصیه نمی‌شود که در این شرایط بحرانی، یادگیری ترکیبی به عنوان راه حلی برای مشکلات پیش رو ظاهر شده است در هر دو رویکرد، زیرا یادگیری آنلاین و حضوری را پوشش می‌دهد (الفواده و همکاران، ۲۰۲۱). دغدغه نظریه‌کنشگر شبکه هم این است که ردیابی کند چگونه کنشگران ناهمجنس انسانی و غیرانسانی با پیوندیافتن با یکدیگر دست به ساخت یا بر ساخت سازه‌های متنوع (اعم از مصنوعات مختلف) می‌زنند. در این مورد نظر برخی از مصاحبه‌شوندگان نیز بر استفاده از آموزش آنلاین در وضعیت شرایط بحرانی همانند کرونا و ویروس، تاکید دارند؛

می‌شه از هر دو روش با توجه به مقتضیات زمانی و مکانی و دسترسی به امکانات نوین ... استفاده نمود. ممکنه در ابتدا برای اساتید و دانشجویان سخت باشه اما لازم است آنها خود را با این شیوه‌ها تطابق بدهند و از امکانات و فناوری جدید استفاده نمایند (کد مصاحبه، ۵)

با وجود این، گسترش آموزش مجازی در دانشگاه‌ها، می‌تواند معایبی از جمله عدم تمایل به انجام تکالیف کلاسی و کاهش پابندی به مقررات نظم و انضباط کلاسی، حذف فعالیت گروهی و تنبلی و حواس‌پرتی دانشجویان، حذف کاریزمای حضور معلم و خستگی و بی‌حوصلگی برخی از والدین و وقت‌گذاری جهت آموزش‌های تکمیلی و هزینه تهیه سخت‌افزار لازم و عدم تسلط به فناوری اطلاعات را به دنبال داشته باشد. در این زمینه مصاحبه‌شوندگان، بر کاهش یادگیری عمیق از طریق آموزش مجازی اشاره دارند؛ آموزش مجازی نمی‌تونه اون کارایی لازم رو در جهت یادگیری عمیق داشته باشه. دانشجویان رو از محیط درس و دانشگاه دورتر می‌کنه و سبب می‌شود نتوانند برنامه‌ریزی درسی هم تدوین کنند که پایدار و منسجم باشه (کد مصاحبه، ۸) با این اوصاف، مصاحبه‌شوندگان با توجه به روند افزایش آموزش مجازی، بر ظهور پدیده‌ای تاکید دارند که جایگاه انسانی را در بحث آموزش زیر سوال می‌برد. آنها از غیرانسانی شدن آموزش به عنوان پدیده‌ای جدید و درعین حال، آسیب‌زا یاد می‌کنند.

۴. غیرانسانی شدن آموزش

همه محققان و مربیان به دلیل نگرانی از غیرانسانی شدن احتمالی فرایند یادگیری و نوسانات رایانه، در این تغییرات در روشها و محیط‌های آموزشی موافق نیستند. مهمترین این موارد، پایین آمدن نقش برخوردهای رودررو، نبود حس گروهی لازم و تعهدات فردی و ضعف در جمع‌بندی مطالب آموزشی باعث کاهش اثربخشی این آموزش‌ها می‌گردد (نیکولز، ۲۰۱۸). این امر سبب شده است برخی از مصاحبه‌شوندگان بر مزایای آموزش حضوری تاکید و آن را اساس آموزش می‌دانند.

با وجود آثار آموزش مجازی، ما می‌بینیم که روند روبه رشد استفاده از رسانه‌های الکترونیکی در آموزش سبب شده است که نقش استاد کم‌رنگ شده است. ارتباط با استاد کم و صرفاً با پیام و تماس تلفنی امکان‌پذیر شده است (کد مصاحبه، ۱۰).

²⁹. Al-Fraihat, et al

³⁰. Al-Fodeh et al

³¹. Nichols

دانشگاه به عنوان مکانی که در آن تعاملات اجتماعی بین دانشجویان، اساتید و کارمندان و... برقرار است و این تعاملات سبب تکمیل فرایند جامعه‌پذیری، افزایش انگیزه تحصیلی، خلاقیت و ایجاد نشست‌های گروهی و... می‌شود. با وجود افزایش روند استفاده از آموزش مجازی این تعاملات در سطح دانشگاه کاهش یافته است. دانشجویان با بیان این نکته که دانشگاه در این صورت صرفاً یک امر انتزاعی شده است که دانشجویان و اساتید در یک فضای مبهم و نامعلوم در آن قرار دارند، کاهش تعاملات را نتیجه مجازی‌شدن دانشگاه نیز می‌دانند؛

میزان تعاملات دانشجویان خیلی کم شده است و بحث‌های گروهی هم کاهش یابد. گاهی ممکن است چند هفته یک بار همکلاسی و اساتید را ببینیم. فعالیت‌ها و مشارکت‌های گروهی کم شده و بسیاری از دروسی که ما باید مشترکاً آنها را یاد بگیریم، علناً حذف و یا اینکه اساتید و دانشجویان بدان‌ها کم رغبت شده‌اند (کد مصاحبه؛ ۱۳)

در حالی که استفاده از رسانه‌های اجتماعی در زمینه‌های آموزشی مزایای قابل توجهی را به همراه دارد، اما این بدین معناست که چالش‌های مرتبط را نباید نادیده نگرفت. یکی از این چالش‌ها گسترش اطلاعات نادرست است، که می‌تواند دانشجویان را سردرگم و روند یادگیری درست را مختل کند (تاریگان و همکاران، ۲۰۲۱^{۳۲}). وفور اطلاعات در رسانه‌ها ارتباط مستقیمی نیز بر روند یادگیری داشته و در اظهارنظرهای دانشجویان چنین استنباط می‌شود که آنها در مطالعه و آموزش دچار اختلال، کج‌فهمی و بدفهمی شده‌اند و روزانه با اطلاعات زیاد و غالباً سطحی و بدون کاربرد مواجه شده‌اند. یکی از مصاحبه‌شوندگان در این زمینه می‌گوید؛

با کم‌رنگ‌تر شدن آموزش حضوری و همچنین افزایش روند استفاده از رسانه‌ها، اطلاعات زیادی وجود دارد اما خیلی از این اطلاعات سطحی هستند و زیاد به درد دانشجو نمی‌خورد. این اطلاعات غالباً نادرست و بدون هیچ تجزیه و تحلیلی آن را دریافت و تشخیص درست و نادرست سخت‌تر خواهد شد (کد مصاحبه؛ ۱۱)

همانطور که از نظریه کنشگر- شبکه برمی‌آید، باید به شکلی متقارن انسان و غیرانسان را در کنار هم قرار داد و از کنش و عاملیت همزمان دفاع کرد. بنابراین باید از «فناوری خودمختار و فناوری به مثابه وسیله صرف» خارج شد و روندی در پیش گرفته شود که روند غیرانسانی‌شدن آموزش به انسان‌سازی مجدد (ابرسک و همکاران، ۲۰۲۳^{۳۳}) تبدیل شود. برخی محققان بر روند ترکیبی‌شدن آموزش به عنوان استراتژی مهمی برای کاهش آسیب‌های آموزش مجازی و ارتقای سطح آموزش حضوری شود. بنابراین با پرسش از این امر؛ نظرات دانشجویان در این رابطه مورد بحث و نظر قرار گرفت.

۵. ترکیبی‌شدن آموزش

ما باید در مورد چگونگی ادغام ابزارهای یادگیری در یک جهان جهانی تأمل کنیم پلتفرم‌های تجاری با فناوری پیشرفته ممکن است مفهوم آموزش (عمومی) را تغییر دهد. بخش آموزشی به همان اندازه مستعد نوآوری‌ها است که سایر حوزه‌ها و زمینه‌های اجتماعی هستند. بنابراین تغییر در آموزش اقتضای وضعیت امروز نیز می‌باشد. با توجه به رواج رسانه‌های اجتماعی، بسیاری از مدرسان آموزش عالی، به فناوری به منزله‌ی میانجی‌گر و تقویت آموزش و همچنین ترویج یادگیری فعال برای دانشجویان می‌نگرند. البته، استفاده از رسانه ممکن است مستلزم این باشد که اساتید نه تنها ادغام عملی ابزار در اهداف دوره، بلکه (و مهم‌تر از آن) چارچوب نظری برای پیاده‌سازی فناوری به‌عنوان یک منبع یادگیری را در نظر بگیرد. برخی معتقدند که مورد اخیر توجه کمی را از سوی مربیان یا محققین به خود جلب کرده است (مارچان، ۲۰۱۲^{۳۴}). مصاحبه‌شوندگان نیز بر این تأکید دارند که اساتید بر آموزش سنتی تأکید دارند و کمتر به پیاده‌سازی فناوری باور دارند؛

³² Tarigan et al

³³ Aberšek et al

³⁴ Merchant

خیلی از اساتید، از فناوری و روش‌های کار با آن آشنایی ندارند و یا دوست ندارند از آن استفاده کنند. ارائه مطالب درسی صرفاً از طریق آموزش کلاسی در بعضی دروس، کافی نیست و نیاز دارد با این نوع درآمیخته بشه (کد مصاحبه؛ ۱۵) به‌طور ماهوی، تجزیه و تحلیل استفاده از رسانه‌های اجتماعی در تلاش برای بهبود ارتباطات و همکاری در محیط‌های آموزشی، پتانسیل عظیمی را که چنین رسانه‌هایی در اختیار دارند برجسته می‌کند. برای تعمیق مشارکت شرکت‌کنندگان آموزش، تسهیل تبادل ایده‌های متنوع و دامنه کلی اطلاعات آموزشی را گسترش می‌دهد. ادغام رسانه‌های اجتماعی در زمینه‌های آموزشی باید بر اصول ایمنی، حریم خصوصی و شمول باشد، با هدف اطمینان از اینکه همه طرف‌ها می‌توانند از مزایای حاصله در سراسر جهان بهره‌مند شوند درگیر فرآیند آموزشی با تقویت چارچوبی که این ارزش‌ها را ترویج می‌کند، مؤسسات آموزشی می‌توانند محیطی را ایجاد کنند که ایمن، فراگیر و پاسخگو باشد تحولات فناورانه، در نتیجه تشویق به استفاده مولد و سودمند از رسانه برای کل جامعه آموزشی است (ریکی و هلنداری، ۲۰۲۴). این امر مهم، زمانی به‌طور ارزنده مورد توجه قرار می‌گیرد که بتواند ارتباطی پویا و تعاملی پایدار را بین فناوری‌ها، صنایع، بازارها، سبک‌ها و مخاطبان ایجاد نماید. امری که نظریه همگرایی رسانه‌ها بر آن تاکید دارد.

آموزش به شیوه چندرسانه‌ای در دهه‌های اخیر پیشرفت فزاینده‌ای را در آموزش ایجاد کرده و باعث شده که امروزه آموزش چندرسانه‌ای در جوامع صنعتی با کمک انقلاب الکترونیکی پیشرفت زیادی داشته باشد به طوری که این امر به سبک جدیدی از آموزش تبدیل شده است (مک‌کیم و همکاران، ۲۰۰۳^{۳۵}). بکارگیری فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی در حوزه یادگیری الکترونیکی می‌تواند از مهمترین مواردی باشد که برای پرکردن خلأهای آموزشی در نبود دسترسی به آموزش‌های حضوری باشد. در این باره، چالش جدیدی که در کاربرد این فناوری در امر آموزش مطرح شده، آموزش فردی از طریق محیط‌های الکترونیکی یا به عبارت دیگر، محیط چندرسانه‌ای است. چندرسانه‌ای آموزشی می‌تواند گرافیک در یک کتاب درسی، نرم‌افزار ارائه مطلب به همراه صوت، گوش دادن یا تماشای یک روایت، پویانمایی و فیلم آموزشی باشد (رودولف، ۲۰۱۷^{۳۶}). در محیط الکترونیکی استاد، با استفاده از ابزارهای ارتباطی، مشارکتی، اطلاعاتی و چندرسانه‌ای می‌تواند به شکل‌های مختلف دانشجویان را در فرایند یادگیری مشارکت دهد و آن‌ها را در راستای ساخت دانش هدایت کند و این امر سبب بالابردن سطح کیفیت تدریس و ارائه شده است. غالباً مصاحبه‌شوندگان بر ترکیب آموزش مجازی و حضوری تاکید دارند که به فراخور دروس و فعالیت‌های فردی و گروهی شیوه و نوع ترکیب متفاوت می‌باشد؛

به نظر من آنچه مهم است یادگیری عمیق و پایدار است. این امر با ترکیب هر دو نوع آموزش ممکن است. می‌توان از معایب آموزش حضوری با آموزش مجازی کاست و برعکس. استفاده از آموزش مجازی، در کنار آموزش حضوری در دانشگاه زیاد شده و این امر باید ادامه پیدا کند و تعادلی بین این دو برقرار بشه (کد مصاحبه؛ ۶)

مهیا کردن امکان دسترسی یکسان، رایگان و جستجوپذیر برای همه افراد در دوره‌های درسی، ایجاد فضای آموزشی یکنواخت برای اقشار مختلف در هر نقطه و مکان، بهینه‌سازی شیوه‌های ارائه مطالب درسی به‌منظور یادگیری عمیق‌تر و جدی‌تر، بهره‌گیری افراد از موضوعات آموزشی به اندازه توانایی خود، امکان ادامه تحصیل برای افراد شاغل، تداوم بخشیدن به امر یادگیری در شرایطی که امکان یادگیری حضوری وجود نداشته باشد و برطرف کردن مشکلات فاصله مکانی برای برقراری ارتباط از جمله مهمترین مزایای آموزش مجازی است (نیکولز، ۲۰۱۸). همچنین تجارب یادگیری، تسهیل تعاملات اجتماعی و ایجاد فضای مساعد برای رشد تحصیلی، عاطفی و اجتماعی (پینادو، ۲۰۲۳^{۳۷}) با در دسترس بودن پلتفرم‌هایی مانند فیس‌بوک، توییتر، اینستاگرام و لینکدین و... این فرصت را فراهم نموده‌اند که با روش‌های سنتی آموزش ترکیب شوند و خلاءهای آن را پر کنند.

³⁵. McKimm et al

³⁶. Rudolph

³⁷. Peinado

بحث و نتیجه گیری

افزایش روزافزون استفاده از اینترنت و رسانه‌های اجتماعی در زندگی بشر، نشان‌دهنده تحولات عمیق و بنیادینی است که در ابعاد مختلف حیات انسانی رخ داده است. پیشرفت فناوری و وابستگی فزاینده انسان به ابزارهای دیجیتال، چالش‌ها و مسائل متعددی را به وجود آورده است که حوزه آموزش نیز از این قاعده مستثنی نبوده و دستخوش تغییرات چشمگیری شده است. آموزش سنتی، که مبتنی بر حضور فیزیکی، تعامل رو در رو، و برگزاری در زمان و مکان مشخص است، برای قرن‌ها به عنوان پایه و اساس نظام‌های آموزشی رسمی و غیررسمی شناخته می‌شد. با این حال، ظهور اینترنت و رسانه‌های مجازی، این الگوی دیرپا را با چالش‌هایی مواجه کرده و زمینه‌ساز پیدایش سبک‌ها و روش‌های نوینی در آموزش شده است. این روش‌های نوین، گاه به عنوان رقیبی برای آموزش سنتی و گاه به عنوان مکملی در کنار آن مطرح شده‌اند و با گذشت زمان، دامنه نفوذ و کاربرد آن‌ها به طور پیوسته گسترش یافته است.

این تحولات، انگیزه‌ای برای انجام پژوهش‌های گسترده‌ای در راستای بررسی تقابل، همگرایی، و پیوند میان این دو رویکرد آموزشی فراهم کرده است. مطالعات اخیر همچنین بر امکان ترکیب این دو شیوه در فرآیند آموزش و یادگیری متمرکز شده‌اند، که خود گواهی بر اهمیت و پیچیدگی این موضوع است. پژوهش حاضر، با تأکید بر روایت‌ها و تجربیات دانشجویان به عنوان کاربران اصلی و ذینفعان کلیدی نظام آموزشی، به بررسی و تحلیل جنبه‌های مختلف این موضوع پرداخته است. هدف از این مطالعه، کاوش در ابعاد تقابل، ارتباط، همگرایی، و تلفیق این دو نوع آموزش، و همچنین ارزیابی اثربخشی و کارایی هر یک از آن‌ها یا شیوه‌های مواجهه با این پدیده‌ها بوده است. این رویکرد نه تنها به درک عمیق‌تری از پویایی‌های موجود در نظام‌های آموزشی معاصر کمک می‌کند، بلکه می‌تواند راهگشای تدوین راهبردهایی برای بهره‌گیری بهینه از این تحولات در جهت ارتقای کیفیت یادگیری باشد. روایت‌های دانشجویان درباره تقابل و تعامل میان این دو سبک آموزشی در محیط دانشگاه می‌تواند چالش‌ها، مسائل، و همچنین مزایا و معایب هر یک از این رویکردهای آموزشی را به طور جامع روشن سازد. در این پژوهش، داده‌های به‌دست‌آمده از مصاحبه‌ها با بهره‌گیری از روش تحلیل مضمونی شش مرحله‌ای براون و کلارک (Braun & Clarke) مورد بررسی قرار گرفت. در نتیجه این تحلیل، پنج مضمون اصلی شامل «رقابت بر سر قلمرو آموزش»، «غیرانسانی‌شدن فرآیند آموزش»، «ارتقای کیفیت بخشی به آموزش»، «شیوع کرونا و گسترش آموزش مجازی» و «چندرسانه‌ای‌شدن و ترکیب رویکردهای آموزشی» از میان ده مضمون فرعی استخراج و تبیین شدند. این مضامین، ابعاد چندگانه تجربه دانشجویان در مواجهه با این دو پارادایم آموزشی را بازتاب می‌دهند و چارچوبی تحلیلی برای درک عمیق‌تر این پدیده فراهم می‌کنند.

یافته‌ها نشان می‌دهند که روایت‌های دانشجویان از این دو سبک آموزشی در دانشگاه از تنوع قابل توجهی برخوردار است و طیفی از رقابت و تضاد میان این دو شیوه تا هم‌افزایی و تلفیق آن‌ها در فرآیند آموزش و یادگیری را دربرمی‌گیرد. مصاحبه‌ها روشن ساختند که در قلمرو آموزش، رقابتی آشکار میان این دو رویکرد وجود دارد و دانشجویان، بسته به تجربه‌ها و دیدگاه‌های خود، مواضع متفاوتی اتخاذ می‌کنند که گاه با سوگیری‌هایی همراه است. برخی از دانشجویان بر مزایای آموزش حضوری تأکید دارند و آن را مؤثرترین روش آموزشی می‌دانند، و در نتیجه، خواستار تداوم و تقویت این شیوه در محیط دانشگاه هستند. این تنوع در روایت‌ها، پیچیدگی‌های تعامل میان این دو شیوه آموزشی را برجسته می‌کند و بر لزوم بررسی عمیق‌تر این پویایی‌ها تأکید دارد. آنها معایب آموزش مجازی را برجسته می‌کنند و آن را انحراف از آموزش صحیح قلمداد می‌کنند. این امر با یافته‌های (کاپوسماوی و نارایان، ۲۰۱۰) مطابقت دارد. اما برخی دیگر از دانشجویان، با توجه به روند روبه رشد رسانه‌های اجتماعی و گسترش فناوری و تکنولوژی، بر استفاده بیشتر این روش در آموزش تأکید دارند و مزایای آن را بیشتر از آموزش سنتی قلمداد می‌کنند. این امر با یافته‌های (ریکی و هلنداری، ۲۰۲۴؛ اوهارا، ۲۰۲۳)، همخوانی داشته و یافته‌های آنها را تایید می‌کند. دانشجویانی که بر آموزش مجازی و استفاده از رسانه‌های اجتماعی تأکید بیشتری دارند، شیوع و

گسترش کرونا را نقطه عطفی در بکارگیری و جایگزین شدن این نوع آموزش دانسته و بر کارکردهای آن در وضعیت بحرانی تأکید داشتند. اما بر طبق نظرات دانشجویان مخالف، آموزش مجازی در دوران کرونا، سطحی، موقعیتی و با اثربخشی و کارایی کمتری همراه بوده است. یافته‌ها حاکی از تایید نتایج پژوهش (حسنی، ۱۴۰۱) دارد.

دانشجویان موافق گسترش آموزش مجازی، جایگزینی آن با آموزش سنتی را امری ضروری قلمداد می‌کنند و با روند افزایش استفاده از اینترنت و رسانه‌های اجتماعی، آموزش نیز متأثر از این وضعیت، به آموزشی آنلاین و آفلاین کشیده می‌شود که میدان آموزش عالی را تحت سلطه خود در می‌آورد. این امر در نهایت به ارتقای کیفیت بخشی آموزشی منجر شده و به نظر دانشجویان با ارتقای امکانات جدید آموزشی این روند سریع‌تر و با کارایی بیشتر در دانشگاه فرهنگیان همراه خواهد شد. یافته‌ها حاکی از همخوانی این نتایج با پژوهش (قاسمیان مقدم و همکاران، ۱۳۹۸) دارد.

با این حال، برخی تحقیقات و داده‌های به‌دست‌آمده از مصاحبه‌ها نشان می‌دهند که گسترش این روند می‌تواند به «غیرانسانی‌شدن» آموزش منجر شود؛ پدیده‌ای که تا حدی مخرب و ناسازگار با اهداف بنیادین آموزش تلقی می‌گردد. بر اساس دیدگاه‌های دانشجویان، افزایش استفاده از این روش در فرآیند مطالعه و یادگیری، به اختلال، کج‌فهمی، و بدفهمی دامن می‌زند و اطلاعاتی گسترده، سریع، اما غالباً سطحی، بدون کاربرد و کارایی عمیق در اختیار دانشجویان قرار می‌دهد. علاوه بر این، کاهش تعاملات میان دانشجو و استاد، میان اساتید با یکدیگر و همچنین میان خود دانشجویان در چارچوب فرآیندهای تعاملی و مشارکتی، نقش عامل انسانی را در آموزش کمرنگ کرده و به آموزش ماهیتی مصنوعی می‌بخشد. این امر، آموزش را از دستیابی به بسیاری از کارکردها و اهداف ذاتی خود باز می‌دارد. از این رو، پیشنهاد می‌شود که رویکردی تعاملی میان فناوری‌ها، صنایع، بازارها، سبک‌های آموزشی و مخاطبان در محیط‌های آموزشی شکل گیرد و بر همگرایی میان شیوه‌های مختلف آموزش تأکید شود.

دانشجویانی که از گسترش آموزش مجازی حمایت می‌کنند، جایگزینی آن با آموزش سنتی را ضرورتی اجتناب‌ناپذیر و گریزناپذیر می‌دانند. با توجه به افزایش روزافزون استفاده از اینترنت و رسانه‌های اجتماعی، آموزش نیز تحت تأثیر این تحولات قرار گرفته و به سوی الگوهای آنلاین و آفلاین سوق یافته است که به تدریج قلمرو آموزش عالی را تحت تسلط خود درمی‌آورد. این فرایند، به باور این گروه از دانشجویان، در نهایت به ارتقای کیفیت آموزشی منجر می‌شود و با توسعه زیرساخت‌ها و امکانات نوین آموزشی، این روند با سرعت و کارایی بیشتری، به‌ویژه در دانشگاه فرهنگیان، پیش خواهد رفت. یافته‌های این مطالعه با نتایج پژوهش قاسمیان مقدم و همکاران (۱۳۹۸) هم‌راستا است و بر این نکته تأکید دارد.

با این حال، برخی تحقیقات و داده‌های به‌دست‌آمده از مصاحبه‌ها نشان می‌دهند که گسترش این روند می‌تواند به «غیرانسانی‌شدن» آموزش منجر شود؛ پدیده‌ای که تا حدی مخرب و ناسازگار با اهداف بنیادین آموزش تلقی می‌گردد. بر اساس دیدگاه‌های دانشجویان، افزایش استفاده از این روش در فرآیند مطالعه و یادگیری، به اختلال، کج‌فهمی، و بدفهمی دامن می‌زند و اطلاعاتی گسترده، سریع، اما غالباً سطحی، بدون کاربرد و کارایی عمیق در اختیار دانشجویان قرار می‌دهد. علاوه بر این، کاهش تعاملات میان دانشجو و استاد، میان اساتید با یکدیگر، و همچنین میان خود دانشجویان در چارچوب فرآیندهای تعاملی و مشارکتی، نقش عامل انسانی را در آموزش کمرنگ کرده و به آموزش ماهیتی مصنوعی می‌بخشد. این امر، آموزش را از دستیابی به بسیاری از کارکردها و اهداف ذاتی خود باز می‌دارد. از این رو، پیشنهاد می‌شود که رویکردی تعاملی میان فناوری‌ها، صنایع، بازارها، سبک‌های آموزشی، و مخاطبان در محیط‌های آموزشی شکل گیرد و بر همگرایی میان شیوه‌های مختلف آموزش تأکید شود.

با وجود این، اکثریت مصاحبه‌شوندگان بر تلفیق و بهره‌گیری هم‌زمان از هر دو سبک آموزشی تأکید دارند و راهکار غلبه بر چالش‌ها و کاستی‌های هر یک از این روش‌ها را در چند رسانه‌ای شدن و ترکیبی شدن آموزش می‌بینند. مطالعات اخیر نیز گواهی بر حرکت به سوی

الگوهای ترکیبی در آموزش دانشگاهی است و ظهور آموزش چندرسانه‌ای این روند را تسریع کرده است. با این حال، به نظر مصاحبه‌شوندگان، این موضوع در دانشگاه فرهنگیان کمتر مورد توجه قرار گرفته و نیازمند بازنگری و تمرکز بیشتری است. این یافته‌ها بر ضرورت بازاندیشی در رویکردهای آموزشی و تدوین راهبردهایی برای بهره‌گیری متوازن از ظرفیت‌های هر دو شیوه تأکید دارد.

منابع

- اسلامی‌فرد، غلامحسین؛ مسعودی، امیدعلی؛ عقلی، سیدوحید و نصراللهی، علی اکبر. (۱۳۹۸). همگرایی رسانه‌ای: سیاست‌گذاری پوشش خبری در انتخابات ریاست جمهوری ایران و فرانسه. فصلنامه مطالعات رسانه‌ای. ۱۴(۵۵)، ۱۱-۳۲.
- حسنی، کاظم؛ شفیعیان، مستوره و میرزایی، شهریار. (۱۴۰۱). مقایسه میزان اثربخشی روش آموزش حضوری و آموزش الکترونیکی بر سطوح اولیه یادگیری در درس ریاضی و علوم ابتدایی. فناوری آموزش، ۱۷(۱)، ۳۹-۵۰. <https://doi.org/10.22061/tej.2022.8836.2740>
- دهقان، سمانه، اندرواژ، محمد رضا، حسین، نتاج ابوالفضل، ساجدی مریم و مرتضی زاده، فاطمه. (۱۴۰۲). مقایسه آموزش حضوری و مجازی: دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مازندران. مجله دانشگاه علوم پزشکی مازندران. ۳۳ (۲۲۵): ۱۶۲-۱۷۳. <https://jmums.mazums.ac.ir/article-1-18844-fa.html>.
- شریف‌زاده، رحمان و مقدم حیدری، غلامحسین. (۱۳۹۴). خروج از دوگانگی تکنولوژی خودمختار و تکنولوژی به مثابه وسیله صرف؛ براساس دیدگاه برونو لاتور. فلسفه علم، ۵(۱): ۲۹-۵۱.
- شورجه و همکاران (۱۳۹۸). مقایسه تاثیر شیوه آموزش حضوری و استادمحور با آموزش مجازی در میزان یادگیری درس تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی دانشجویان، مجله علمی پژوهان، ۱۸(۲)، ۹۸-۱۰۶. <https://psj.umsha.ac.ir/article-1-535-fa.html>
- قاسمیان مقدم، علیرضا؛ قاسم‌زاده، مرضیه و سنگجولی، امیر. (۱۴۰۱). مقایسه میزان یادگیری دانش‌آموزان از طریق آموزش‌های حضوری با آموزش غیرحضوری در دانش‌آموزان مقطع متوسطه اول شهرستان طبس، مجله پژوهش‌های معاصر در علوم و تحقیقات، ۴(۴۰)، ۷۸-۸۸.
- مهدی‌زاده، محمدرضا و توکل، محمد. (۱۳۸۶). مطالعات علم و فناوری: مروری بر زمینه‌های جامعه‌شناسی فناوری، دو فصلنامه برنامه و بودجه، ۱۲ (۴)، ۸۵-۱۲۴. <http://jpbud.ir/article-1-32-fa.html>

References

- Aberšek, B., Flogie, A., & Aberšek, M. K. (2023, June). Transformation of Education: From Dehumanization to Re-Humanization of Society. In International Baltic Symposium on Science and Technology Education. Scientia Socialis Ltd. 29 K. Donelaicio Street, LT-78115 Siauliai, Republic of Lithuania.
- Al-Fodeh, R. S., Alwahadni, A. M., Abu Alhaija, E. S., Bani-Hani, T., Ali, K., Daher, S. O., & Daher, H. O. (2021). Quality, effectiveness and outcome of blended learning in dental education during the Covid pandemic: Prospects of a post-pandemic implementation. *Education Sciences*, 11(12), 810.
- Al-Fraihat, D., Joy, M., Masa'deh, R., & Sinclair, J. (2020). Evaluating E-learning systems success: An empirical study. *Computers in Human Behavior*, 102, 67–86.
- Bamberg, M. (2012). Narrative analysis.
- Blömeke, S., & Paine, L. (2008). Getting the fish out of the water: Considering benefits and problems of doing research on teacher education at an international level. *Teaching and Teacher Education*, 24(8), 2027-2037.
- Braun, V., & Clarke, V. (2022). Conceptual and design thinking for thematic analysis. *Qualitative Psychology*, 9 (1), 3–26.
- Clarke, V., & Braun, V. (2017). Thematic analysis. *The Journal of Positive Psychology*, 12(3), 297–298. <https://doi.org/10.1080/17439760.2016.1262613>.
- Cohen, L. & Manion, L. (1986). *Research methods in education*. London, Routledge.
- Creswell, J. W., & Miller, D. L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory into Practice*, 39(3), 124-130.
- Davis, C., Deil-Amen, R., Rios-Aguilar, C., & Gonzalez-Cranche, M. (2012). *Social media in higher education: A literature review and research directions*. University of Pennsylvania: Selected Works Charles Davis. Retrieved from: <https://works.bepress.com/hfdavis/2/>.
- Dehghan, S., Andarvazh, M. R., Hosseinnataj, A., Sajedi, M., & Mortezaazadeh, F. (2023). Comparison of Face-to-Face and Virtual Instruction: The Perspective of Students at Mazandaran University of Medical Sciences. *Journal of Mazandaran University Medical Sciences*, 33 (225), 162-173. URL: <http://jmums.mazums.ac.ir/article-1-18844-fa.html>. [In Persian]
- Demuyakor, J. (2020). Coronavirus (COVID-19) and online learning in higher institutions of education: A survey of the perceptions of Ghanaian international students in China. *Communication and Media Technologies*, 10(3), 1-10.
- Eslamifard, Gh., Masoudi, O., Aghili, S., & Nasrollahi, A. (2019). Media Convergence: Policy-Making News Coverage in the Presidential Elections of Iran and France. *Journal of Media Studies*. 14(45), 11-32. [In Persian]

- Fauzi, F., Tuhuteru, L., Sampe, F., Ausat, A. M. A., & Hatta, H. R. (2023). Analysing the role of ChatGPT in improving student productivity in higher education. *Journal on Education*, 5(4), 14886-14891. doi.org/10.31004/joe.v5i4.2563.
- Favale, T., Soro, F., Trevisan, M., Drago, I., & Mellia, M. (2020). Campus traffic and e-Learning during COVID-19 pandemic. *Computer Networks*, 176, 1-9.
- Forkosh-Baruch, A., & HersHKovitz, A. (2012). A case study of Israeli higher-education institutes sharing scholarly information with the community via social networks. *The Internet and Higher Education*, 15(1), 58-68.
- Friesen, N., & Lowe, S. (2012). The questionable promise of social media for education: Connective learning and the commercial imperative. *Journal of Computer Assisted Learning*, 28(3), 183-194.
- Gaudin, M., Tanguy, G., Plagne, M., Saussac, A., Hansmann, Y., Jaulhac, B., ... & Lesens, O. (2022). E-learning versus face-to-face training: Comparison of two learning methods for Lyme borreliosis. *Infectious Diseases Now*, 52(1), 18-22.
- Ghasemian, M., Ghasemzadeh, A., Sangchouli, A. (2021). Comparing the learning rate of students through face-to-face and non-face-to-face education among junior high school students in Tabas city. *Journal of Contemporary Research in Sciences and Research*, 4(40), 78-88. [In Persian]
- Harini, H., Wahyuningtyas, D. P., Sutrisno, S., Wanof, M. I., & Ausat, A. M. A. (2023). Marketing Strategy for Early Childhood Education (ECE) Schools in the Digital Age. *Jurnal Obsesi: Jurnal Pendidikan Anak Usia Dini*, 7(3), 2742-2758. <https://doi.org/10.31004/obsesi.v7i3.4454>.
- Hassani, K., Shafiyani, M., & Mirzaee, S. (2022). A Comparative study of the effects of face-to-face training and e-learning on the initial levels of learning in mathematics and elementary sciences. *Technology of Education Journal (TEJ)*, 17(1), 39-50. [doi: 10.22061/tej.2022.8836.2740](https://doi.org/10.22061/tej.2022.8836.2740). [In Persian]
- Hrastinski, S., & Aghaee, N. (2012). How are campus students using social media to support their studies? An explorative interview study. *Education and Information Technologies*, 17(4), 451-464.
- Huber, S. G., & Helm, C. (2020). COVID-19 and schooling: evaluation, assessment and accountability in times of crises—reacting quickly to explore key issues for policy, practice and research with the school barometer. *Educational Assessment, Evaluation and Accountability*, 32(2), 237-270.
- Jenkins, H. (2004). The cultural logic of media convergence. *International Journal of Cultural Studies*, 7(1), 33-43.
- Jenkins, H. (2011). Convergence culture. Where old and new media collide. *Revista Austral de Ciencias Sociales*, 20, 129-133.
- Junco, R. (2012). The relationship between frequency of Facebook use, participation in Facebook activities, and student engagement. *Computers & Education*, 58(1), 162-171.
- Kassens-Noor, E. (2012). Twitter as a teaching practice to enhance active and informal learning in higher education: The case of sustainable tweets. *Active Learning in Higher Education*, 13(1), 9-21.
- König, J., Jäger-Biela, D., & Glutsch, N. (2020). Adapting to online teaching during COVID-19 school closure: teacher education and teacher competence effects among early career teachers in Germany. *European Journal of Teacher Education*, 43(4), 608-622.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network Theory* Oxford, Oxford University Press.
- Little, J. W. (2010). *Social network theory and educational change*. Harvard Education Press.
- Mao, J. (2014). Social media for learning: A mixed methods study on high school students' technology affordances and perspectives. *Computers and Human Behavior*, 33, 213-223.
- McKimm, J., Jollie, C., & Cantillon, P. (2003). ABC of learning and teaching: Web based. *BMJ*, 326, 870-873.
- Mehdiazadeh, M., & Tavakol, M. (2007). Science and Technology Studies: A Review on Sociological Backgrounds of Technology. *JPBUD*, 12(4), 85-124. URL: <http://jpbud.ir/article-1-32-fa.html>. [In Persian]
- Merchant, G. (2012). Mobile practices in everyday life: Popular digital technologies and schooling revisited. *British Journal of Educational Technology*, 43(5), 770-782.
- Nichols, A. J. (2008). An empirical assessment of attitude toward computers, motivation, perceived satisfaction from the e-learning system, and previous academic performance and their contribution to persistence of college student athletes enrolled in e-learning courses. Nova Southeastern University.
- Ohara, M. R. (2023). The Role of Social Media in Educational Communication Management. *Journal of Contemporary Administration and Management (ADMAN)*, 1(2), 70-76. <https://doi.org/10.61100/adman.v1i2.25>.
- Peinado, R. (2023). The impact of classroom climate on emotional development in childhood. *Environment and Social Psychology*, 9(1), 1-17. <https://doi.org/10.54517/esp.v9i1.1868>.
- Raheem, B. R., & Khan, M. A. (2020). The role of e-learning in Covid-19 Crisis. *Creative Research Thoughts (IJCRT)*, 8(3), 3135-3138.
- Ripki, A. J. H., & Wulandari, A. (2024). Analysis of Social Media Usage in Enhancing Communication and Collaboration in Educational Environments. *Indo-MathEdu Intellectuals Journal*, 5(2), 1511-1522.
- Rudolph, M. (2017). Cognitive theory of multimedia Learning. *Journal of Online Higher Education*, 1(2), 21-33. DOI: 10.1207/S15326985EP3801_6.
- Sharifzadeh, R., Moghadam Heydari, Gh. (2016). Moving away from the duality of autonomous technology and technology as a mere means; based on Bruno Latour's perspective. *Philosophy of Science*, 5(1), 29-51. [In Persian]
- Shourcheg, B., Heydari, M., Mousivand, M., Bashirian, S., Farahani, F., Masoumi, M., et al. (2020). Investigating and Comparing the Effect of In-person and Teacher-centered Education with Virtual Education in Learning the History of Islamic Culture and Civilization Course of Hamadan Medical Sciences Students. *Pajouhan Sci J*, 18 (2) ,97-106 URL: <http://psj.umsha.ac.ir/article-1-535-fa.html>. [In Persian]

- Shukry, M. (2017). Commodification of Education in United Kingdom. *Journal of Law and Society Management* 4 (1).
- Tarigan, I. M., Harahap, M. A. K., Sari, D. M., Sakinah, R. D., & Ausat, A. M. A. (2023). Understanding Social Media: Benefits of Social Media for Individuals. *Journal Pendidikan Tambusai*, 7(1), 2317-2322.
- Tarigan, K. E., Sawalmeh, M. H., & Stevani, M. (2021). Assessing Students Achievement through Problem-Based Learning to Reveal the Implicit Bias of Fake News. *Journal of World Englishes and Educational Practices*, 3(12), 8-20.
- Tariq, W., Mehboob, M., Khan, M. A., & Ullah, F. (2012). The impact of social media and social networks on education and students of Pakistan. *International Journal of Computer Science Issues (IJCSI)*, 9(4), 407.
- Tess, P. A. (2013). The role of social media in higher education classes (real and virtual)—A literature review. *Computers in Human Behavior*, 29(5), A60-A68.
- Vanwynsberghe, H., & Verdegem, P. (2013). Integrating social media in education. *Comparative Literature and Culture*, 15(3), Article 10.
- Webster, L., & Mertova, P. (2007). Using narrative inquiry as a research method: An introduction to using critical event narrative analysis in research on learning and teaching. Routledge.